

Nr 34

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående ändring i lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp, m. m.; given Stockholms slott den 17 januari 1964.

Under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag angående ändring i lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp, och
- 2) lag om ändring i harnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97).

GUSTAF ADOLF

Sven Aspling

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att bestämmelserna i socialhjälp- och barnavårdslagarna om arbetsföreläggande upphäves fr. o. m. den 1 juli 1964.

Förslag

till

Lag

angående ändring i lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp

Härigenom förordnas, dels att 41—51, 55, 56 och 61 §§ lagen den 4 januari 1956 om socialhjälp skola upphöra att gälla, dels att 8, 35, 53, 54, 58 och 65 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, dels ock att överskriften omedelbart framför 41 § skall utgå ur lagen.¹

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

8 §.

Är någon ————— honom socialhjälp.

Om kommunens fullmäktige så besluta, äger socialnämnden uppdraga åt särskild inom nämnden bildad avdelning eller åt ledamot av nämnden eller åt i kommunens tjänst anställd befattningshavare att å nämndens vägnar fatta beslut i vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall angivas i fullmäktiges beslut. *Föreläggande, som avses i 41 §, ävensom framställning eller yttrande till fullmäktige må dock icke beslutas annorledes än av nämnden samfällt.*

Om kommunens fullmäktige så besluta, äger socialnämnden uppdraga åt särskild inom nämnden bildad avdelning eller åt ledamot av nämnden eller åt i kommunens tjänst anställd befattningshavare att å nämndens vägnar fatta beslut i vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall angivas i fullmäktiges beslut. Framställning eller yttrande till fullmäktige må dock icke beslutas annorledes än av nämnden samfällt.

Beslut, vilket ————— nästa sammanträde.

35 §.

Make är ————— andra maken.

För socialhjälp, som utgått till make för tid, då andra maken varit häktad eller intagen i *arbetshem*, fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt, ungdomsvårdsskola eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare

För socialhjälp, som utgått till make för tid, då andra maken varit häktad eller intagen i fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt, ungdomsvårdsskola eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare och till följd

¹ Senaste lydelse av 35, 41, 48, 53 och 55 §§ se 1960: 98.

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

och till följd därav icke varit i stånd att fullgöra sin underhållsskyldighet mot maken, föreligger icke ersättningsskyldighet enligt denna paragraf. Ersättningsskyldighet föreligger ej heller för socialhjälp, som utgått till make för tid, då andra maken åtnjutit socialhjälp enligt 12 §.

därav icke varit i stånd att fullgöra sin underhållsskyldighet mot maken, föreligger icke ersättningsskyldighet enligt denna paragraf. Ersättningsskyldighet föreligger ej heller för socialhjälp, som utgått till make för tid, då andra maken åtnjutit socialhjälp enligt 12 §.

53 §.

Socialstyrelsen har att genom råd och upplysningar verka för att socialhjälpverksamheten ordnas och utvecklas på ett ändamålsenligt sätt samt att öva uppsikt över arbetshemmen.

Socialstyrelsen har att genom råd och upplysningar verka för att socialhjälpverksamheten ordnas och utvecklas på ett ändamålsenligt sätt.

54 §.

Över socialnämnds — — — — — annorlunda förordnar.

Klagan må ej föras över föreläggande, som meddelats med stöd av 41 §.

58 §.

Över länsstyrelses slutliga beslut eller utslag i sådant mål eller ärende, som avses i 27, 30, 31, 39 eller 40 §, 52 § andra eller tredje stycket eller 54 § första stycket, må besvär anföras hos kammarrätten. Talan må dock ej fullföljas hos kammarrätten allenast beträffande ränta eller rättegångskostnad.

Över länsstyrelses slutliga beslut eller utslag i sådant mål eller ärende, som avses i 27, 30, 31, 39 eller 40 §, 52 § andra eller tredje stycket eller 54 §, må besvär anföras hos kammarrätten. Talan må dock ej fullföljas hos kammarrätten allenast beträffande ränta eller rättegångskostnad.

Har mål, — — — — — dess helhet.

Har länsstyrelsen — — — — — förd klagan.

65 §.

Delgivning och annan handräckning, som ombesörjes av polismyndighet, meddelas kostnadsfritt.

Delgivning ombesörjes kostnadsfritt av polismyndighet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964. Därefter må ej någon kvarhållas i arbetshem eller hållas till tvångsarbete som ådömts jämlikt 50 §.

Förslag

till

L a g**om ändring i barnvårdslagen den 29 april 1960 (nr 97)**

Härigenom förordnas, att 14 kap. barnvårdslagen den 29 april 1960 skall upphöra att gälla samt att 12 § samma lag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

12 §.

Om kommunens fullmäktige så bestämma, äger barnvårdsnämnden uppdraga åt särskild inom nämnden bildad avdelning eller åt ledamot i nämnden eller åt befattningshavare i kommunens tjänst att på nämndens vägnar avgöra vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall angivas i fullmäktiges beslut. Nämnden må dock icke annorledes än genom samfällt beslut

1. utdöma förelagt vite,
2. vidtaga åtgärd enligt 26 § 2., 3. eller 4. eller enligt 29 eller 30 § eller göra framställning om intagning i ungdomsvårdsskola,
3. meddela beslut som avses i 46 § andra stycket, tillstånd som avses i 47 § eller förbud som avses i 50 eller 51 §,

4. meddela föreläggande enligt 100 §,

5. fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt föräldrabalken, enligt 4 § andra stycket eller 5 § lagen om allmänna barnbidrag eller enligt

Om kommunens fullmäktige så bestämma, äger barnvårdsnämnden uppdraga åt särskild inom nämnden bildad avdelning eller åt ledamot i nämnden eller åt befattningshavare i kommunens tjänst att på nämndens vägnar avgöra vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall angivas i fullmäktiges beslut. Nämnden må dock icke annorledes än genom samfällt beslut

1. utdöma förelagt vite,
2. vidtaga åtgärd enligt 26 § 2, 3 eller 4 eller enligt 29 eller 30 § eller göra framställning om intagning i ungdomsvårdsskola,
3. meddela beslut som avses i 46 § andra stycket, tillstånd som avses i 47 § eller förbud som avses i 50 eller 51 §,

4. fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt föräldrabalken, enligt 4 § andra stycket eller 5 § lagen om allmänna barnbidrag eller enligt

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 § 1 eller 3 mom., 12 § 2 mom. eller 17 § andra stycket bidragsförskottslagen eller

11 § 1 eller 3 mom., 12 § 2 mom. eller 17 § andra stycket bidragsförskottslagen eller

6. göra framställning eller avgiva yttrande till kommunens fullmäktige.

5. göra framställning eller avgiva yttrande till kommunens fullmäktige.

Beslut som ----- nästa sammanträde.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964. Därefter må ej någon kvarhållas i arbetshem eller hållas till tvångsarbete som ådömts jämlikt 14 kap.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 29 no-
vember 1963.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling, fråga om åtgärder mot försumliga försörjare samt anför.

Sedan borgmästaren Carl Svennegård enligt bemyndigande den 14 december 1962 tillkallats att verkställa utredning angående samhällets åtgärder mot försumliga försörjare, har utredningsmannen avgivit en den 4 maj 1963 dagtecknad promemoria »Arbetsföreläggande» (SOU 1963: 38), vari han föreslår att bestämmelserna om arbetsföreläggande m. m. i socialhjälp- och barnavårdslagarna skall upphävas.

Över promemorian har, efter remiss, yttranden avgivits av justitiekanslers- ämbetet, riksåklagarämbetet, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Gotlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Västmanlands, Gävleborgs och Norrbottens län, familjerättskommittén, socialpolitiska kommittén, mentalsjukvårdsberedningen, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Svenska socialvårdsförbundet, direktionerna för Västergårdens och Långmora arbetshem samt Svenska psykiatriska föreningen. Vid överståthållarämbetets och länsstyrelsernas remissvar har fogats yttranden från kommunala myndigheter. I vissa fall har vid remissvaren fogats utlåtanden från underlydande organisationer m. fl.

Jag anhåller nu att få upptaga ärendet till närmare behandling.

Gällande bestämmelser

Enligt lagen den 4 januari 1956 om socialhjälp (nr 2; ändr. 1957: 169 och 1960: 98) kan den som av lättja eller liknöjdhet åsidosätter sin underhållsskyldighet mot sin hustru eller sitt barn eller adoptivbarn under 16 år i sådan grad, att socialhjälp enligt 12 § (s. k. obligatorisk socialhjälp) måste lämnas någon av dem, av socialnämnden föreläggas att efter sin förmåga

utföra arbete i arbetshem. Sådant föreläggande kan dock inte riktas mot den som ej fyllt 21 år (41 §). Föreläggandet skall skriftligen delges den som avses därmed samt, om han är omyndig, hans förmyndare. Polismyndighet har att på begäran av socialnämnden ombesörja delgivningen (42 §). Underlåter den, som förelagts att utföra arbete i arbetshem, att inställa sig där eller avviker han utan lov från hemmet, har polismyndigheten att på begäran meddela handräckning för hans hämtande. Handräckning får också påkallas för att överföra den, som är intagen i ett arbetshem, till ett annat sådant hem (43 §). Den som intagits i arbetshem må, oavsett om socialhjälp upphört att utgå, kvarhållas i hemmet till dess grundad anledning föreligger till antagande att han skall söka efter förmåga försörja sig och de sina. Han får dock inte kvarhållas i oavbruten följd under längre tid än ett år (44 §).

Det åligger landstingskommunerna och de städer, som ej tillhör landstingskommun, att var för sig eller två eller flera i förening anordna och driva erforderligt antal arbetshem. Kungl. Maj:t kan medge befrielse från skyldigheten att ha eget arbetshem eller del i sådant hem (45 §). Arbetshem skall stå under ledning av en styrelse och ha ett av Kungl. Maj:t fastställt reglemente. Styrelsen beslutar om intagning i och utskrivning från hemmet (47 §). Styrelsen äger inte rätt att pröva frågan om den försumlige är skyldig att inställa sig i hemmet, men intagning kan vägras på grund av platsbrist. Arbetshemmen står enligt 53 § socialhjälpslagen under uppsikt av socialstyrelsen.

Om den intagne undandrar sig att utföra anvisat arbete eller visar tredska att efterkomma givna föreskrifter eller gör sig skyldig till uppförande som strider mot sedlighet eller god ordning eller utan tillstånd lämnar arbetshemmet, äger hemmets styrelse tilldela honom varning med erinran om den påföljd, som kan inträda jämlikt 49 § i lagen (48 §). Om någon som tilldelats varning ej låter sig rätta därav, kan arbetshemmets styrelse hos länsstyrelsen göra framställning om hans dömande till tvångsarbete (49 §). I anledning av sådan framställning kan länsstyrelsen, efter utredning, ålägga den felande tvångsarbete eller, om omständigheterna är mildrande, låta bero vid varning. Ålägges tvångsarbete, skall tiden bestämmas till minst en och högst sex månader. Har den, om vilkens dömande till tvångsarbete framställning gjorts, avvikit från arbetshem, där han varit intagen, eller förekommer eljest anledning antaga att han håller sig undan, må länsstyrelsen förordna om hans häktande i avbidan på att målet avgöres eller utslag, varigenom han dömts till tvångsarbete, vinner laga kraft (50 §).

Tvångsarbete skall förrättas i allmän tvångsarbetsanstalt. Om den dömden på grund av nedsatt arbetsförmåga eller av annan anledning inte lämpligen bör intagas i tvångsarbetsanstalt, skall han i stället intagas i fångvårdsanstalt och där hållas till lämpligt arbete (51 §).

Socialnämnds beslut om arbetsföreläggande får ej överklagas (54 § andra

stycket). Däremot får talan föras mot polismyndighets beslut om handräckning för överförande till arbetshem. Talan skall föras hos länsstyrelsen och är inte inskränkt till viss tid. Beslut av länsstyrelsen i handräckningsfrågan går i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft (55 §). Likaså får talan föras hos länsstyrelsen mot beslut som styrelse för arbetshem meddelat i ärende rörande intagning eller utskrivning. Däremot får varning som avses i 48 § ej överklagas, men länsstyrelsen äger i målet angående ådömande av tvångsarbete pröva, om varningen varit befogad (56 §).

I länsstyrelsens beslut i frågor angående arbetsföreläggande må ändring sökas hos Kungl. Maj:t (62 §). Besvären prövas av regeringsrätten. Mot länsstyrelses beslut varigenom någon dömts till tvångsarbete skall dock talan fullföljas i vederbörande hovrätt (61 §).

Barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97) innehåller i 100 § bestämmelser om arbetsföreläggande. Skyldig att efter föreläggande av barnavårdsnämnd efter sin förmåga utföra arbete i arbetshem är *dels* den som av lastbarhet, vårdslöshet, lättja eller liknöjdhet så försummar sina skyldigheter mot sitt barn, som ej fyllt 16 år, att samhällsvård måste beredas detta, och tillika undandrager sig att fullgöra honom härför åliggande ersättningsskyldighet, *dels* den som enligt dom, vilken vunnit laga kraft, eller enligt skriftligt, av två personer bevitnat avtal är pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utge underhållsbidrag till sitt barn, som ej fyllt 16 år, men av lättja eller liknöjdhet underlåter att fullgöra denna plikt och därigenom föranleder sådan försämring av det uppehälle och den uppfostran som lagligen tillkommer barnet, att särskild åtgärd mot den försumlige prövas påkallad för att framtvunga underhållsskyldighetens fullgörande.

Föreläggande må ej meddelas den som ej fyllt 21 år. Den som intagits i arbetshem må kvarhållas där till dess grundad anledning föreligger till antagande att han skall söka efter förmåga fullgöra sina skyldigheter mot barnet. Han får dock inte kvarhållas i oavbruten följd under längre tid än ett år.

Vad i socialhjälpslagen är stadgat om delgivning av föreläggande, om handräckning, varning och tvångsarbete samt om besvär skall äga motsvarande tillämpning.

Frågans tidigare behandling

De enligt äldre utsökningsrätt gällande reglerna om s. k. personalexekution innebar möjlighet att ålägga en gäldenär att genom arbete hos fordringsägaren avtjäna en civilrättslig skuld eller att genom frihetsberövande i form av bysättning framtvunga betalning för sådan fordran. Dessa regler upphävdes vid ikraftträdandet av nu gällande utsökningslag år 1879.

Enligt 1847 och 1871 års fattigvårdsförordningar hade kommunerna befogenhet att tillgodogöra sig de försörjningspliktigas arbetsförmåga. Denna

befogenhet ansågs följa av fattigvårdsstyrelsens husbonderätt. Ytterst ansåg man sig kunna falla tillbaka på 1833 års legostadga och dess bestämmelse, att husbonde ägde hålla tjänstehjon till skäligt arbete.

Frågan om åtgärder mot försumliga försörjare var enligt 1871 års fattigvårdsförordning löst på följande sätt. Om någon genom lättja eller liknöjdhet hade ådragit sitt minderåriga barn eller sin hustru sådan nöd, att obligatorisk fattigvård hade måst lämnas dem, skulle han stå under fattigvårdsstyrelsens husbondevälde till dess kostnaden blivit gottgjord. Den försumlige försörjaren var skyldig att utföra arbete som fattigvårdsstyrelsen förelade honom. Han kunde emellertid inte med tvång och mot sin vilja kvarhållas till fullgörande av förelagt arbete. Om han vägrade att fullgöra arbetet eller eljest visade tredska, självsvåld, oordentlighet eller sturskhet, kunde fattigvårdsstyrelsen, då varning inte hjälpte, anmäla saken till länsstyrelsen. Länsstyrelsen kunde ålägga den försumlige försörjaren tvångsarbete minst en och högst sex månader eller också låta bero vid varning.

Fattigvårdslagstiftningskommittén föreslog i sitt betänkande år 1915 en skärpning av arbetsskyldigheten i det att försumlig försörjare, som i laga ordning förelagts arbete, med tvång skulle kunna hållas till sådant arbete. Kommittén uttalade att arbetsskyldigheten inte hade till uppgift att skaffa fattigvårdsstyrelsen ersättning för lämnad fattigvård utan att förmå den försumlige försörjaren att för framtiden fullgöra försörjningsskyldigheten. Som det yttersta medlet att framtvunga fullgörandet av försörjningsplikten föreslogs en möjlighet att döma till tvångsarbete.

Fattigvårdslagen av år 1918 utformades i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs förslag. Huvudstadgandet rörande arbetsskyldighet innehöll att, om någon genom lättja eller liknöjdhet ådrog sitt minderåriga barn eller adoptivbarn eller sin hustru sådan nöd, att obligatorisk fattigvård måste lämnas, han var skyldig att efter föreläggande av fattigvårdsstyrelsen efter sin förmåga fullgöra anvisat arbete. Han kunde kvarhållas i arbetet till dess grundad anledning förelåg till antagande att han skulle söka efter förmåga försörja sig själv och de sina. I 1918 års lag infördes skyldighet för landsting och landstingsfria städer att anordna arbetshem, där försumliga försörjare skulle kunna fullgöra sin arbetsplikt.

Bestämmelser om arbetsföreläggande för försumliga försörjare upptogs också i 1924 års barnavårdslag. Dessa utformades efter mönster av fattigvårdslagen och innehöll därjämte en nyhet. Arbete kunde föreläggas även den som enligt domstols utslag eller skriftligt avtal var pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utge underhållsbidrag till sitt barn, som inte hade fyllt 16 år, men av lättja eller liknöjdhet underlät att fullgöra denna plikt och därigenom föranledde sådan försämring av barnets uppehälle och uppfostran, att särskild åtgärd mot den försumlige prövades påkallad för att framtvunga underhållsskyldighetens fullgörande. Här var det alltså fråga om civilrättslig underhållsskyldighet mellan föräldrar och

barn, medan fattigvårdslagstiftningens bestämmelser hänförde sig till samhällets fordran mot den enskilde medborgaren.

Socialvårdskommittén framlade i ett år 1946 avgivet betänkande (SOU 1946: 52) ett preliminärt förslag att försummelse av försörjningsplikt skulle kriminaliseras. Till förmån härför åberopades två huvudskäl. Det första var att den försumliga rättssäkerhet skulle bli bättre tillgodosedd genom behandling vid domstol och det andra att man genom en kriminalisering skulle kunna få bättre behandlingsformer, varvid bland annat hänvisades till de möjligheter till differentierad behandling som 1939 års lag om villkorlig dom erbjöd. I sitt år 1950 framlagda slutliga förslag (SOU 1950: 11) frångick emellertid socialvårdskommittén sin tidigare ståndpunkt och föreslog ett bevarande i huvudsak av institutet arbetsföreläggande i den form det redan hade, dock att åtgärden skulle få användas endast i fall då försummelsen medfört kostnad för samhället. Beträffande förfarandet föreslogs att beslutanderätten skulle överflyttas på länsstyrelserna.

Socialhjälpslagen av år 1956 kom i stort sett att stå kvar på samma ståndpunkt som fattigvårdslagen. Reglerna om tvångsåtgärder mot försumliga försörjare gjordes till föremål endast för en huvudsakligen formell översyn. Som skäl härför angav departementschefen att fattigvårdslagens regler borde kunna gälla tills vidare i avbidan på resultatet av utredningen om administrativa frihetsberövanden samt revisionen av barnavårdslagen. Han var dock angelägen att betona att bibehållandet av de äldre reglerna var av rent provisorisk karaktär och att frågan om åtgärder mot försumliga försörjare borde tagas upp till prövning i hela sin vidd så snart de angivna utredningarna hade slutförts.

Barnavårdskommittén behandlade i sitt år 1956 framlagda förslag till ny barnavårdslag (SOU 1956: 61) utförligt frågan om åtgärder mot försumliga försörjare men föreslog inte några bestämmelser om arbetsföreläggande. Kommittén ansåg nämligen, att sådana bestämmelser borde upptagas i en särskild lag och brytas ut ur socialhjälp- och barnavårdslagarna. Till tanken på en kriminalisering av försummelse av försörjningsplikt ställde sig kommittén avvisande.

Vid tillkomsten av 1960 års barnavårdslag hade utredningen om administrativa frihetsberövanden ännu inte avslutat sitt arbete, varför bestämmelserna om arbetsföreläggande i 1924 års barnavårdslag såsom ett provisorium i huvudsak oförändrade överfördes till den nya lagen. Några jämförelser vidtogs dock. Sålunda höjdes åldersgränsen såväl i barnavårdslagen som i socialhjälpslagen, så att arbetsföreläggande ej kan riktas mot den som är under 21 år.

Utredningen om administrativa frihetsberövanden föreslog i sitt betänkande »Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden» (SOU 1960: 19) en långtgående omläggning av instansordningen och förfarandet när det gäller administrativa frihetsberövanden med bland annat inrättande

av socialdomstolar. I detta sammanhang framlades förslag till en särskild lag om åtgärder mot försumliga försörjare, avsedd att ersätta socialhjäpslagens och barnavårdslagens regler i detta ämne. Enligt förslaget, som inte närmare gick in på skälen för och emot administrativt frihetsberövande som korrektiv mot försummelse av försörjningsplikt, skulle beslut om intagning i arbetshem, på ansökan av socialnämnd eller barnavårdsnämnd, meddelas av socialdomstol. Betänkandet har remissbehandlats och överlämnats till förvaltningsdomstolskommittén för att tagas i beaktande vid fullgörande av dess uppdrag.

Riksdagens justitieombudsman har på senare år ägnat lagstiftningen om arbetsföreläggande en ingående uppmärksamhet. I framställning till Kungl. Maj:t den 5 juni 1959 anförde justitieombudsmannen bland annat, att lagstiftningen, som i och för sig framstod såsom otillfredsställande ur rättskyddssynpunkt, kommit att i praxis tillämpas på ett sätt som innebär påtagliga risker för obefogade frihetsförluster och som inger allvarliga betänkligheter även i övrigt. Ett frihetsberövande på upp till ett år beslutas av ett kommunalt organ utan att den enskilde har rätt att anföra besvär däröver. Den enskilde kan visserligen genom besvär över polismyndighetens handräckningsbeslut dra frågan under länsstyrelsens prövning men då har han redan införpassats till arbetshem. Garantier saknas att abnormiteter i vederbörandes sinness tillstånd eller eljest föreliggande vårdbehov blir beaktade.

Vid verkställd undersökning hade framkommit att flera nämnder, fastän de var tveksamma rörande sin rätt att utfärda arbetsföreläggande, likväl ansåg sådant föreläggande vara av värde såsom ett påtryckningsmedel, som kunde tillgripas mera generellt utan avsikt att omedelbart påkalla handräckning för verkställighet. Justitieombudsmannen såg häri ett missbruk av lagen och anförde att lagstiftningens konstruktion inte medger att arbetsförelägandet, som nu i stor utsträckning sker, fungerar såsom påtryckningsmedel.

Vidare hade vid undersökningen framkommit att en intagen, som erlade ett visst belopp av sin skuld, ofta redan efter några dagar fick lämna arbetshemmet. Det syntes som om en avbetalning med omkring 500 kronor i praxis skulle leda till att den intagne omedelbart blev utskrivnen. För dessa utskrivningar krävdes alltså icke någon viss tids vistelse på anstalten. Att denna praxis kunnat framväxa torde kunna förklaras endast därigenom att man uppfattat eller eljest ansett sig böra utnyttja arbetsföreläggande väsentligen såsom ett medel att indriva det allmännas fordran för utgivet barnbidragsförskott eller erlagd socialhjälp. Nu berörda praxis att göra utskrivning från arbetshem beroende av viss avbetalning var enligt justitieombudsmannens uppfattning oförenlig med lagstiftningens syfte. Den kränkte principen om medborgarnas likabehandling under lagen och framstod över huvud såsom främmande för svensk rättsuppfattning.

Med hänsyn till den då pågående utredningen om administrativa frihetsberövanden föreslog justitieombudsmannen inte någon lagändring utan syftade endast till att inom ramen för gällande lagstiftning åstadkomma en ur rättssäkerhetssynpunkt mer tillfredsställande handläggning av ärendena.

Med anledning av justitieombudsmannens framställning utfärdade Kungl. Maj:t den 13 november 1959 ett cirkulär till samtliga socialnämnder och barnavårdsnämnder angående handläggningen av ärenden rörande försörjningspliktigas intagande i arbetshem (SFS nr 493). I cirkuläret föreskrevs att omsorgsfull utredning i olika avseenden borde företagas och den försörjningspliktige erhålla tillfälle att yttra sig, innan arbetsföreläggande meddelas. Vidare uttalades, att handräckning för verkställighet inte borde påkallas senare än sex månader efter dagen för beslutet.

I en ny framställning den 8 november 1962 ifrågasatte justitieombudsmannen, huruvida ett så allvarligt ingrepp som frihetsberövande i form av intagning i arbetshem borde bibehållas vid en genomgripande reform av lagstiftningen på detta område. Det borde därför närmare undersökas, om tiden var inne för att avskaffa frihetsberövande såsom ett medel mot försumliga försörjare. Till stöd för ett avskaffande av arbetstvånget åberopades i huvudsak följande. Under de senaste decennierna har de sociala hjälpformerna väsentligt utbyggts. De underhållsberättigade har ökade möjligheter att erhålla bidragsförskott och socialhjälp. Från deras synpunkt är det numera i allmänhet inte lika nödvändigt som förr att den underhållspliktige genom arbetsföreläggande förmås att fullgöra sina skyldigheter. Den faktiska målsättningen vid användande av arbetsföreläggande har i samband därmed i viss mån förändrats. Arbetsföreläggandena har i praktiken i allt större utsträckning kommit att tjäna som medel att söka förhindra uppkomsten av kostnader för det allmänna samt att ge eftertryck åt anspråk på återbetalning. Mot bakgrunden härav torde frågan om det berättigade i att begagna frihetsberövande som ett medel mot försumliga försörjare ha kommit i ett annat läge. Frihetsberövandet har i ett stort antal fall inte någon individuellt rättande funktion. Det nu praktiserade systemet medför ej sällan att försörjningsbördan faktiskt övervältras på den underhållspliktiges anhöriga eller andra personer, som ställer medel till förfogande. De angivna konsekvenserna av gällande lagstiftning var enligt justitieombudsmannens uppfattning i hög grad otillfredsställande, varför justitieombudsmannen hemställde om en utredning rörande samhällets åtgärder mot försumliga försörjare samt i avbidan härpå förordade vissa provisoriska lagstiftningsåtgärder.

Arbetshemmen och deras klientel

Antalet arbetshem var på 1920-talet 12. Under åren 1945—1952 nedlades verksamheten vid 8 av dessa. I slutet av 1950-talet fanns tre arbetshem för män, nämligen Långmora, Västergården och Limhamn med sammanlagt omkring 160 platser samt i Malmköping ett arbetshem för kvinnor med 21

platser. Från och med 1960 har emellertid försumliga försörjare från arbetshemmet i Limhamn hänvisats till Västergårdens arbetshem och från utgången av februari 1962 likaså de försumliga försörjarna från Långmora arbetshem. Västergårdens arbetshem har sålunda numera hela riket som upptagningsområde. På arbetshemmen har tidigare jämte de försumliga försörjarna vårdats sådana störande vårdtagare på ålderdomshem, för vilkas vård landstingskommunerna och de landstingsfria städerna enligt 21 § socialhjälpslagen har att sörja. Dylig klientelblandning förekommer inte numera. Arbetshemmen i Limhamn och Malmköping har helt övergått till att fungera som hem för sådana störande vårdtagare.

Angående beläggningen på arbetshemmen må anföras att hemmen för män den 1 januari 1958 hade sammanlagt 130 intagna och den 1 januari 1961 sammanlagt 60. Antalet på Malmköpingshemmet intagna kvinnliga försumliga försörjare har varit 1 eller 2. Den 1 januari 1962 var antalet på arbetshem intagna manliga försörjare 26 och den 1 november 1963 15.

Antalet arbetsförelägganden per år överstiger väsentligt siffran för de i arbetshem intagna. Under 1950-talets sista år meddelades enligt gjorda beräkningar ca 1 500 förelägganden årligen, de flesta av barnavårdsnämnd och därav det övervägande antalet på grund av underlåtenhet att fullgöra i dom eller avtal fastställd underhållsplikt. Tendensen är sjunkande och enligt senast tillgängliga siffror utgjorde antalet arbetsförelägganden, meddelade av barnavårdsnämnd, år 1960 1 031, år 1961 743 och år 1962 621, den sista uppgiften enligt preliminära beräkningar.

Sommaren 1946 gjordes av socialläkaren Gunnar Inghe en undersökning av klientelet på arbetshemmen. Undersökningen omfattade 75 män. Sammanfattningsvis uttalades i redogörelsen för undersökningen (SOU 1949: 37) att tre faktorer dominerade såsom orsaker till intagning på arbetshem, nämligen avancerat spritmissbruk, fysiska skavanker samt psykiska egenheter och sjukdomstillstånd. I endast 9 procent av fallen ansågs medicinsk eller annan särskild vård obehövlig. De senare iakttagelser, som i skilda sammanhang redovisats angående de på arbetshem intagna, bekräftar i stort sett resultatet av den nämnda klientelundersökningen.

Utredningsmannen

I sina överväganden rörande vilka åtgärder samhället bör och kan vidtaga mot de försumliga försörjarna anför utredningsmannen till en början i fråga om arbetsföreläggandet såsom administrativ påföljd, att bestämmelserna om kommunernas befogenhet att tillgodogöra sig de försörjningspliktigas arbetsförmåga före tillkomsten av 1918 års fattigvårds- lag i stort sett endast torde ha varit bestämmelser på papperet. Fattigvårdsstyrelserna begagnade sig av dem i ytterst obetydlig utsträckning. Under år-
2* — *Bihang till riksdagens protokoll 1964. 1 saml. Nr 34*

tionerna närmast efter 1918 synes man emellertid inom socialvården ha satt värde på de möjligheter till tvångsingripanden mot försumliga försörjare som lagstiftningen erbjöd. Endast sällan tog man upp frågan om man kunde undvara detta tvångsmedel. Under de senaste åren har en viss omsvängning skett. Framför allt har man kritiserat förfarandet i dessa ärenden. Men man har också ifrågasatt huruvida det inom modern socialvård finns plats för tvångsmedel av denna typ. Numera kritiseras denna form av administrativt frihetsberövande från skilda utgångspunkter.

En utgångspunkt för kritiken har varit, säger utredningsmannen, att förhållandena radikalt förändrats på senare tid. Samhället har påtagit sig ansvar för att alla vårdbehövande erhåller erforderlig vård. Detta gäller dem som kommer i svårigheter på grund av försörjarens försummelse men även de försumliga försörjarna själva och andra som gjort sig skyldiga till asocialt beteende eller asocial livsföring. I en tid då samhällets resurser var otillräckliga och den sociala omvårdnaden inte kunde utsträckas lika långt, som nu är fallet, kunde det vara motiverat att lagstiftningen på annat sätt sökte trygga underhållet åt familjen. Behov av tvångsmedel mot familjeförsörjare, som visat bristande ansvars känsla, ansågs föreligga. Numera kan det inte längre påstås att försörjarens bidrag är av utslagsgivande betydelse för de underhållsberättigades möjligheter att föra en dräglig tillvaro. De genom arbetsförelägganden indrivna underhållsbeloppen spelar en underordnad roll i kommunernas och statsverkets budget. Sedan de sociala välfärdsanordningarna blivit utbyggda och underhåll åt barn blivit tryggt genom bidragsförskott, kan man inte längre påstå att det praktiska behovet nödvändiggör att de försumliga försörjarna genom en speciallagstiftning hålles till arbete.

En annan utgångspunkt för kritiken har varit, fortsätter utredningsmannen, att de sociala nämnderna varit alltför benägna att tillgripa arbetsföreläggande och att föreläggandena har meddelats på grundval av en bristfällig utredning, som inte visat att lagens förutsättningar för arbetsföreläggande varit för handen. Till nämndernas försvar kan man anföra att det kan vara mycket svårt att objektivt fastställa, om en betalningsförsummelse verkligen går att föra tillbaka till lättja, lastbarhet eller liknöjdhet. Nämndernas arbete att komma till rätta med de försumliga försörjarna är på det hela taget besvärligt. Till sin ursäkt kan de sociala nämnderna också åberopa att lagstiftningen på området är oklar och otidsenlig och att den i viss mån inbjuder till missbruk. Lagen favoriserar nämnderna genom att tillägga dem befogenhet att döma i egen sak. I en tvist med en enskild medborgare kan nämnderna fatta beslut att motparten skall berövas sin frihet, intill dess att han är beredd att göra rätt för sig. Slutligen bör man i detta sammanhang besinna att lagstiftaren med all sannolikhet från början avsåg, att nämnderna skulle gå hårt fram mot de tredskande försörjarna.

Trots vad som nyss har anförts har, säger utredningsmannen, de sociala

nämndernas utnyttjande av möjligheterna till arbetsföreläggande säkerligen lämnat rum för en berättigad kritik. Det har visserligen förelegat ett praktiskt behov att använda påtryckningsmedel mot tredskande försörjare. Men ett hot, som har karaktär av repressalier, komprometterar socialvården. Det har visat sig att en omsorgsfull handläggning av ärendena har lett till en väsentligt lägre frekvens av arbetsförelägganden. Man kan därför sluta sig till att en stor del av arbetsföreläggandena — kanske huvuddelen — har kommit till stånd därför att utredningen har varit bristfällig. Det är uppenbart att arbetsföreläggande eller hot därom inte får användas för att bespara de sociala nämnderna besväret att utreda ärendet eller att undersöka andra möjligheter att lösa konflikten. Det har i något sammanhang sagts att arbetsföreläggandet är ett medel att överflytta bevisbördan på försörjaren; sedan föreläggande givits, skulle det ankomma på denne att bevisa, att han har giltig ursäkt för betalningsförsummelsen. För sådant ändamål får arbetsföreläggande givetvis inte användas. Skyldigheten att sörja för en fullständig utredning vilar helt på de sociala nämnderna. Om man godtar invändningen att de sociala nämnderna saknar resurser att åstadkomma goda utredningar i dessa ärenden, får man också ta konsekvensen att arbetsföreläggande, i brist på utredning, ej kan beslutas. Det kan inte accepteras att föreläggande ges så att säga på försök, i förvissning att den dömde frivilligt inställer sig till verkställighet eller att vid begäran om polishandräckning en tillfredsställande utredning skall komma fram genom polisens försorg.

Ett argument för arbetstvång kan på sin tid ha varit, heter det fortsättningsvis, att samhället hade små möjligheter att genom lämplig vård och behandling till en samhällsnyttig tillvaro återföra dem som hade visat bristande social anpassning. Numera har samhället bättre möjligheter att ta hand om och återanpassa personer med ett asocialt levnadssätt. En del av de försumliga försörjarna är själva i behov av socialvård. Andra är i behov av kroppssjukvård eller mentalsjukvård. En betydande del av de försumliga försörjarna uppfyller förutsättningarna för samhällelig nykterhetsvård. En reformerad lösdriverilagstiftning kan erbjuda vissa möjligheter att bereda lämplig vård åt vissa asociala. I en del fall torde resultat kunna nås genom omskolning och arbetsträning. De nu antydda formerna för vård och stöd bör ha företräde framför en vårdform av arbetsföreläggandets typ.

Utredningsmannen sammanfattar därefter sina överväganden i följande slutsatser. En förnuftig synpunkt på arbetshemmen är att de kan bereda vård och rehabilitering åt internerna. Om man godkänner denna målsättning har man lämnat lagstiftarens intentioner långt bakom sig. Klientelet är mycket heterogent och kräver en differentierad behandling, såsom nykterhetsvård, kroppssjukvård, mentalsjukvård, psykopatvård, omskolning och arbetsträning. Det är inte rationellt att för att tillgodose dessa skilda vårdbehov sammanföra ett ringa antal försumliga försörjare till särskilda anstalter. Arbetshemmens utrustning och de intagnas behandling har följt med

i den allmänna standardhöjningen, och numera råder sådana förhållanden att man inte kan tala om att behandlingen har någon avskräckande verkan. En reform i avsikt att höja avskräckningseffekten kan inte komma i fråga. Det enda man skulle kunna reflektera på vore en förlängning av tiden för frihetsberövandet. Även tanken på en sådan reform måste bestämt avvisas. Antalet av dem som för närvarande intages på arbetshem är ringa. Det är en orimlig tanke att man genom en hårdhänt behandling av detta fåtal medborgare skulle sprida skräck bland de försumliga försörjarna i allmänhet. De intagna på arbetshemmen utgör ett negativt urval, ett restklientel bland de försumliga försörjarna. De är fysiskt klena och psykiskt belastade. På grund därav och till följd av sin bristande yrkesskicklighet har de svårt att erhålla stadigvarande arbete och drabbas ofta av arbetslöshet. Deras ekonomi är oftast så dålig att det inte finns mycket utrymme för att tillgodose statens eller kommunens krav på återbetalning. Kostnaderna för arbetshemmen är sådana att det ur ekonomisk synpunkt är oförsvarligt att uppehålla den nuvarande ordningen.

På grundval av det anförda föreslår utredningsmannen, att bestämmelserna om arbetsföreläggande snarast möjligt upphäves. Någon annan form av administrativt frihetsberövande bör inte träda i stället.

Skulle utredningsmannens förslag inte följas utan lagstiftaren bestämma sig för att behålla systemet med arbetsföreläggande, är det enligt utredningsmannen ofrånkomligt att reglerna angående förfarandet om arbetas. Garantier måste skapas för att målen avgöres snabbt och av samhällsorgan som odiskutabelt har karaktär av domstolar. I processen måste den enskilde åtnjuta rättsskyddsgarantier, som inte i något avseende är sämre än dem som är tillförsäkrade personer som åtalas för brott varå kan följa fängelse. Det förslag till lag om åtgärder mot försumliga försörjare, som framlagts i betänkandet angående administrativa frihetsberövanden, kan enligt utredningsmannens mening inte anses i alla avseenden tillfredsställande.

Vid övervägandet av åtgärder, som skulle kunna tänkas träda i stället för arbetsföreläggande, anför utredningsmannen, att en kriminalisering av försummelse av försörjningsplikt liksom av lösdriveri förutsätter att man kan utforma en gärningsbeskrivning, som klart avgränsar de straffbara asociala beteendena från övriga former av asocialitet. I fråga om åtgärder mot lösdriveri ligger en första avgränsning redan däri, att det gäller särskilda grupper såsom bettlare, prostituerade, sutenörer, spritlangare osv. En ytterligare begränsning kan åstadkommas genom föreskrift att frihetsinskränkande ingripanden är tillåtna endast i fall av uppenbar samhällsfara. Man kan hålla möjligheten öppen att samhället i alla oklara fall avstår från att ingripa med straff eller därmed jämförbar påföljd.

Därest man vill kriminalisera försummelse av försörjningsplikt, vållar avgränsningsfrågan större svårigheter. De försumliga försörjarna utgör en

mycket heterogen samling av medborgare. Man kan inte tala om någon för dem karakteristisk livsföring. Vid en avgränsning av det straffbara området kan man inte anknyta till uppenbar samhällsfara, eftersom de försumliga försörjarna i regel inte är samhällsfarliga. Efter mönstret av en del gällande straffbestämmelser skulle man kunna få en praktiskt användbar begränsning av det straffbara området genom att endast grova fall av försummelse gjordes straffbara. Till grova fall skulle då främst hänföras sådana då försummelsen föranlett att den underhållsberättigade blivit utsatt för uppenbar nöd eller vanvård. Risken för att någon till följd av försörjarens försummelse skall bli utsatt för uppenbar nöd eller vanvård är emellertid numera avsevärt mindre än för en eller två generationer sedan. Vid sidan av den försörjningspliktige har samhället ansvar för att ingen utsättes för nöd eller vanvård. Kriminalisering av försummelse av försörjnings- eller vårdnadsplikt kan därför knappast motiveras av hänsyn till de försörjningsberättigades intressen. Under dessa förhållanden skulle alltså en kriminalisering få karaktären av en straffrättslig påföljd för betalningsförsummelse i förhållande till stat och kommun. En speciallagstiftning av denna karaktär kan utredningsmannen inte tillstyrka.

Bland andra möjligheter, som kan ifrågakomma därest administrativt frihetsberövande och kriminalisering avvisas, framhåller utredningsmannen, att en åtgärd som alltid bör företagas vid försummelse av försörjningsplikt är att vederbörande nämnd sätter sig i förbindelse med den försumlige och utreder omständigheterna kring försummelsen. En bedömning bör göras i vad mån försummelsen beror på betalningsoförmåga. Däremot synes det inte vara påkallat att göra en bedömning om det föreligger lättja eller liknöjdhet eller andra jämförbara orsaker till betalningsförsummelsen. Om den försumlige anses ha en viss betalningsförmåga, bör han såvitt möjligt förmås att betala ett skäligt belopp samt att godta en rimlig betalningsplan såvitt angår resterande belopp.

Med hänvisning till den i den nya brottsbalken upptagna påföljden skyddstillsyn anför utredningsmannen, att från denna kan hämtas förebild till vissa åtgärder beträffande försumliga försörjare. Det måste dock beaktas att sådana i skyddstillsyn ingående moment, som innebär ingrepp i den personliga friheten, inte kan sättas in mot de försumliga försörjarna. Övervakning utgör ett dylikt ingrepp, och de sociala nämnderna kan inte förordna om övervakning på grund av betalningsförsummelse. Nämnderna äger inte heller rätt att ge bindande föreskrifter rörande den försumlige försörjarens arbetsanställning, förfogande över arbetsförtjänst eller yrkesutbildning och omskolning. De bör emellertid söka att hjälpa honom till rätta i dessa avseenden. I samarbete med arbetsförmedlingsorganen bör vederbörande nämnd, om så erfordras, anvisa den försumlige ett lämpligt arbete. Nämnden kan också tillhålla honom att icke utan nämndens tillstånd lämna arbetet eller avbryta en yrkesutbildning. I vissa fall kan det vara lämpligt att

överenskommelse träffas mellan nämnden, försörjaren och dennes arbetsgivare om att arbetsgivaren innehåller ett skäligt belopp, som översändes till nämnden för att tillställas den underhållsberättigade.

För att kunna sköta en anställning och skaffa sig en normal arbetsinkomst är, fortsätter utredningsmannen, många bland de försumliga försörjarna i behov av yrkesutbildning eller omskolning. De sociala nämnderna bör vara verksamma för att bereda arbetsvård i form av yrkesutbildning åt sådana försumliga försörjare som är arbetslösa eller endast partiellt arbetsföra. Arbetsmarknadsstyrelsen har meddelat närmare bestämmelser rörande yrkesutbildningsverksamheten för arbetslösa, partiellt arbetsföra m. fl., och åtskilliga försumliga försörjare torde kunna beredas arbetsvård i denna ordning om de vill begagna sig av dessa möjligheter.

Utredningsmannen framhåller, att de åtgärder som nyss berörts förutsätter frivillig medverkan från försörjarens sida. Såsom påtryckningsmedel kan den sociala nämnden tillgripa allenast en erinran om möjligheterna till exekutiva åtgärder mot försörjarens lön och andra tillgångar.

I den mån de försumliga försörjarna uppfyller förutsättningarna för tvångsingripande enligt lösdriverilagstiftningen eller nykterhetsvårdslagen, bör de sociala nämnderna enligt utredningsmannens mening ta upp frågan om ett sådant ingripande. Frågan huruvida ett tvångsingripande bör komma till stånd bör avgöras i vanlig ordning. Försummelse av försörjningsplikt får inte läggas vederbörande till last såsom en försvårande omständighet. Ingripandet skall ske för att tillgodose de syften, som bär upp den ifrågakomna lagstiftningen. Tvångsingripande eller hot därom får ej utnyttjas såsom påtryckningsmedel i indrivningssyfte. De sociala nämnderna bör också vara aktiva för att skaffa den försumlige försörjaren frivillig nykterhetsvård, då sådan är motiverad.

De sociala nämnderna bör, heter det vidare i promemorian, inte enbart intressera sig för åtgärder som kan sättas in mot den försumlige försörjaren. De bör även undersöka vad samhället kan göra till hans förmån. Inte minst bör nämnderna noga pröva vad som åligger dem själva i fråga om social omvårdnad om detta speciella klientel. Det kan vara fråga om läkarundersökning eller observation för klarläggande av kroppsliga eller själsliga brister och defekter. Det kan föreligga behov av kropps- eller mentalsjukvård. Det är i samhällets eget intresse att förebygga att dessa personer blir permanenta socialvårdsfall. Om den försumlige försörjaren redan är ett socialvårdsfall, skall handläggningen av ärendet rörande betalningsförsummelsen lämpas därefter.

I de tidigare reformförslagen har man ägnat stor uppmärksamhet åt de exekutiva åtgärder, främst införsel och utmätning, som står till buds beträffande de försumliga försörjarna. Att indrivningsverksamheten bedrivs med maximal energi kan, säger utredningsmannen, förordas såvitt angår tredskande försörjare, alltså sådana försumliga försörjare som utan

svårighet kan göra rätt för sig men som begagnar alla utvägar att undgå att betala. Beträffande åtskilliga andra försumliga försörjare bör man emellertid hålla i minnet att de har andra skulder, att den samlade skuldbördan ofta överstiger vad de kan bära samt att det inte utan vidare är klart att de sociala nämnderna skall äga företräde framför andra fordringsägare.

Även om alla tillgängliga vårdformer effektivt utnyttjas måste det, inför utredningsmannen avslutningsvis, bland de försumliga försörjarna uppstå ett restklientel, för vilket ingen vårdform passar. Ett restklientel måste också uppstå på så sätt att olika vårdformer tagits i anspråk utan att några bestående resultat uppnåtts. En viss reducering av restklientelet kan förmodligen uppnås genom utbyggnad av vårdsystemet. Härvidlag kan man särskilt fästa sig vid förbättringen av mentalsjukvården. Även en reformering av lösdriverilagstiftningen kan möjligen bli av betydelse. Problemet kommer likväl att finnas kvar. Man måste utgå från att det i samhället alltid kommer att finnas en större eller mindre grupp av människor, som inte kan inordnas i arbetslivet och som inte heller kan omhändertagas för vård. Bland dem kommer också att finnas ett antal försumliga försörjare. Samhället kan tåla den belastning som denna grupp av medborgare kan komma att utgöra.

Remissyttranden

Det stora flertalet remissorgan tillstyrker eller förklarar sig inte ha något att erinra mot förslaget att arbetsföreläggandet avskaffas såsom administrativ påföljd för försumliga försörjare. Till dessa remissorgan hör *justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Östergötlands, Gotlands, Malmöhus, Västmanlands och Gävleborgs län, socialpolitiska kommittén, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Svenska socialvårdsförbundet, direktionerna för Västergårdens och Långmora arbetshem samt Svenska psykiatriska föreningen*. Av de sammanlagt cirka 30 *kommunala organ*, som yttrat sig i ärendet, tillstyrker omkring hälften utredningsmannens förslag.

De tillstyrkande remissorganen åberopar i huvudsak likartade skäl för sitt ståndpunktstagande. Otidsenligheten i bestämmelserna om arbetsföreläggande påpekas i många yttranden. *Justitiekanslersämbetet* framhåller i detta hänseende, att varken i fråga om de samhällsorgan, på vilka handläggningen av hithörande ärenden i första hand ankommer, eller beträffande det förfarande som tillämpas berättigade krav i rättssäkerhetskänseende kan anses uppfyllda. Härtill kommer att lagstiftningen inte står i god överensstämmelse med de förpliktelser som Sverige iklätt sig genom sin anslutning till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättig-

heterna och grundläggande friheterna. På grund av det anförda anser ämbetet att bestämmelserna om arbetsföreläggande snarast bör upphävas. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* framhåller att frihetsberövande såsom påföljd för betalningsförsummelse är en kvarleva från äldre tid som mindre väl lämpar sig i ett modernt rättssamhälle. Länsstyrelsen är medveten om att det förekommer fall där betalningsförsummelsen beror på avsiktlig tredska och som ur moralisk synpunkt ter sig stötande. Länsstyrelsen anser emellertid inte att det finns tillräckliga skäl för att göra skillnad mellan betalningsförsummelse i allmänhet och betalningsförsummelse som hänför sig till försörjningsplikt. Även *länsstyrelsen i Gotlands län* anser bestämmelserna om arbetsföreläggande otidsenliga. Den under de senaste decennierna alltmer utbyggda socialvården har möjliggjort en för den enskilde tillfredsställande ekonomisk kompensation för den försummelse av försörjningsplikt, vars fullgörande avsetts bli framtvungad genom frihetsberövandet. Därjämte torde det avskräckande moment, som vistelsen på arbetshem tidigare inneburit för den försumlige såsom medel att framtvunga ett fullgörande av underhållsskyldigheten, numera ha väsentligt neddämpats genom den upprustning av arbetshemmen som i olika avseenden ägt rum. Kostnaderna för arbetshemmens drift är vidare förhållandevis stora och resultatet beträffande fullgjord försörjningsplikt ringa.

Enligt *överståthållarämbetets* åsikt är institutet arbetsföreläggande otidsenligt med hänsyn till samhällets nuvarande resurser för social omvårdnad, därvid icke blott den underhållsberättigade utan även försörjaren bör kunna komma i betraktande. Antalet meddelade arbetsförelägganden har också successivt minskat och i fråga om beläggningen på arbetshemmen är tendensen starkt sjunkande. Den försumlige försörjarens vistelse på arbetshem synes inte heller vare sig ägnad att förbättra den underhållsberättigades ekonomiska situation eller ge den intagne ökade förutsättningar att för framtiden fullgöra sina skyldigheter. Arbetsföreläggandeinstitutet torde således i väsentliga avseenden ävenledes sakna praktisk betydelse. *Socialnämnden i Södertälje* anser också, att arbetsföreläggandet förlorat all praktisk betydelse inom socialhjälp. I de fall socialhjälp måste beviljas under längre tid på grund av att försörjningsplikten försummas krävs nästan alltid rehabiliteringsåtgärder för den försörjningspliktige och sådana åtgärder kan inte nu beredas vid arbetshem. Enligt *social- och barnavårdsnämnderna i Norrköping* hör arbetsföreläggandet inte hemma i modern sociallagstiftning. Ur vårdsynpunkt synes ett intagande på arbetshem vara meningslöst. Mentalvård, nykterhetsvård eller andra sociala åtgärder av i huvudsak arbetsvårdskaraktär kan i flertalet fall leda till bättre samhällsanpassning än vård på arbetshem, om nu behandling över huvud taget är möjlig. Nämnderna delar utredningsmannens uppfattning, att arbetsföreläggandet också ur exekutiv synpunkt är olämpligt. Den moderna sociallagstiftningen säkerställer att en enskild inte behöver lida nöd på grund av försörjningsskyl-

digs försummelse. Samhället träder på olika sätt in i stället för den försumlige försörjaren och övertar därmed den enskildes fordran på underhåll. Att samhället genom ett frihetsberövande skall tvinga fram ersättning för förskotterat underhåll synes nämnderna inte rimligt. *Stockholms stads barnavårdsnämnd* upplyser, att nämnden under de senaste tre åren ej i något fall meddelat arbetsföreläggande. Nämnden erinrar om att den vid flera tillfällen förordat slopande av institutet arbetsföreläggande, bl. a. i yttrande över betänkandet om administrativa frihetsberövanden.

Svenska psykiatriska föreningen förklarar sig till fullo instämma i vad utredningsmannen anfört till stöd för avskaffande av intagning på arbetshem såsom en påföljd för försummad försörjningsplikt. Föreningen har själv vid tidigare tillfällen eftertryckligt framhållit, att frihetsberövande är olämpligt som reaktionsform vid försummelse av försörjningsplikt och helt oförenligt med i bästa mening modern socialvård. *Socialvårdschefen i Hallstahammar* anser, att åtgärder av fiskalisk karaktär i ökad utsträckning bör avföras från socialvården. I vår tid då människor allt oftare vänder sig till den kommunala socialvården för att få hjälp med sina personliga problem motverkas kontaktsökandet av att fiskaliska möjligheter i myndighetens hand skapar dåligt renommé. En från tvångsmöjligheter befriad socialvård skulle säkerligen i ökad omfattning på ett tidigare stadium få kontakt med hjälpbehövande och i det fortsatta arbetet med klienten kunna följa fruktbärande samförståndslinjer. Borttagandet av arbetsföreläggande är i konsekvens med ett modernt betraktelsesätt inom socialvården.

Medicinalstyrelsen uppehåller sig utförligt vid vårdmöjligheterna och framhåller att det sista decenniets utveckling medfört en betydande utbyggnad av mentalsjukvården och vården av psykiskt efterblivna. Härvid har även möjligheten att omhändertaga det s. k. psykopatklientelet ökat. Också de resurser som står till arbetsvårdens förfogande fortsätter att öka. Därtill har nya lagar beträffande nykterhetsvård, undervisning och vård av psykiskt efterblivna, socialhjälp och barnavård tillkommit, varigenom samhällets resurser att inskrida mot människor som uppvisar ett så kallat asocialt beteende ökat. Vidare är sinnessjukvårdslagstiftningen föremål för omarbetning och översyn och en ny brottsbalk har antagits. Mot bakgrunden av dessa reformer torde enligt medicinalstyrelsens mening behovet av nu gällande lagstiftning beträffande s. k. försumliga försörjare komma att reduceras i betydande grad. Vid bedömningen av hithörande frågor bör dock understrykas, att den nuvarande lagstiftningen i varje fall när det gäller det mer lättskötta klientelet i viss utsträckning torde ha verkat som påtryckningsmedel. När det gäller möjligheten att komma till rätta med den mer svårskötta delen av klientelet torde det däremot vara mera tveksamt, huruvida hot om arbetsföreläggande och intagning på arbetshem utgör ett effektivt påtryckningsmedel. Även om det är möjligt att svårigheter under en övergångstid kan uppstå när det gäller att komma till rätta med de försum-

liga försörjarna, anser sig medicinalstyrelsen böra förorda, att bestämmelserna om arbetsföreläggande upphävs. Som vårdform är institutet arbetsföreläggande enligt *arbetsmarknadsstyrelsens* mening, med hänsyn till det ur skilda synpunkter heterogena klientelet, ineffektivt och rehabiliterings-effekten synes vara obetydlig. Möjligheterna att ge en grundlig yrkesutbildning på arbetshemmen måste med hänsyn till klienteletts beskaffenhet m. m. vara i det närmaste obefintliga.

Frågan om samhällets skyddsbehov när det gäller en grupp sådan som de försumliga försörjarna behandlas av *socialstyrelsen*. Till en början framhåller styrelsen, att ett beslut om frihetsberövande omöjligen kan få användas som ett påtryckningsmedel. Detta är emellertid inte ett tillräckligt skäl att motsätta sig en lagstiftning om ingripande med frihetsberövande i hithörande fall. Styrelsen anser emellertid att ett sådant ingripande överhuvudtaget icke kan godtagas annat än på grund av ett samhällets skyddsbehov av viss styrka, av uppenbart vårdbehov eller, beträffande ungdom, i uppfostringssyfte. Vårdbehovet hos försörjningsklientelet har aldrig tillerkänts något speciellt beaktande som motivering för arbetsföreläggande. Vårdbehov föreligger ofta, men då inom andra vårdområden. Lagstiftningen har aldrig ifrågasatts skola gälla för ungdom. Vad slutligen samhällets och de underhållsberättigades skyddsbehov beträffar må till en början konstateras att statens och kommunernas fiskaliska intressen givetvis inte kan motivera frihetsberövande i indrivningssyfte. Men inte heller den underhållsberättigades i och för sig starka skyddsintresse kan, med den utbyggnad vår sociala omvårdnad numera uppnått, enligt styrelsens mening anses vara av sådan styrka att ett ingripande med frihetsberövande är motiverat.

En fråga som tilldragit sig stort intresse gäller arbetsföreläggandets betydelse som påtryckningsmedel för att förmå försumliga försörjare att fullgöra sina skyldigheter. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser inte att tillräckliga skäl föreligger att bibehålla bestämmelserna om arbetsföreläggande och intagning på arbetshem såsom ett tvångsmedel mot personer, som inte behörigen fullgör sina underhållsplikter, även om själva arbetsföreläggandet säkerligen i vissa fall utgjort en effektiv press på den försumlige att bättre fullgöra sin underhållsplikt. Under senare år har de sociala hjälpformerna utbyggt i betydande omfattning och de underhållsberättigade har beretts ökade möjligheter att erhålla ekonomiskt stöd. Det är därför inte lika angeläget nu som tidigare att genom arbetsföreläggande och intagning på arbetshem söka förmå försumliga försörjare att fullgöra sina skyldigheter. Liknande synpunkter anföres av *överståthållarämbetet*.

Socialstyrelsen framhåller, att ökade rättssäkerhetsgarantier är nödvändiga därest åtgärder mot försumliga försörjare överhuvud skall kunna vidtagas i administrativ väg. I så fall torde man få räkna med en begränsning i påtryckningseffekten. En omständighet som tyder härpå är den minskning av antalet intagna på arbetshem som ägt rum under tiden för justitieom-

budsmannens aktivitet i frågan. Enligt *arbetsmarknadsstyrelsens* uppfattning kan det med rätta ifrågasättas om det är samhället värdigt att använda ett administrativt frihetsberövande för indrivning av samhällets fordringar.

De av utredningsmannen anförda skälen talar enligt *Svenska landskommunernas förbund* starkt för att arbetsföreläggandet avvecklas, men förbundet anser att man dock inte kan bortse från att arbetsföreläggande är ett effektivt påtryckningsmedel mot försumliga försörjare, särskilt vid indrivning av bidragsförskott, och ibland den enda till buds stående möjligheten att förmå den underhållspliktige att göra rätt för sig. För övrigt har institutet arbetsföreläggande redan i sig självt från indrivningssynpunkt en gynnsam effekt på tredskande underhållspliktiga genom det latent hot som ständigt vilar över dem genom institutets blotta förekomst. Den försämrade indrivning av bidragsförskott, som i viss utsträckning torde bli en följd av att kommunerna avhändes detta verkningsfulla påtryckningsmedel, får enligt förbundets mening inte medföra att vederbörande kommuner går förlustiga rätten till den häremot svarande delen av gottgörelsen av statsverket för bidragsförskotten. Detta synes kräva en viss uppmjukning av den ganska hårda och formbundna praxis som f. n. tillämpas vid prövningen av kommunernas ansökningar om ersättning för utgivna bidragsförskott. Enligt *Svenska landstingsförbundets* uppfattning torde den reella effekten av arbetsföreläggandet i praktiken väsentligen vara att hänföra till den helt dominerande grupp försumliga försörjare som inför hotet om ett arbetsföreläggande respektive en hemställan om handräckning för intagning på arbetshem söker uppfylla sina försörjningsförpliktelser. Att en befogenhet att besluta om frihetsberövande är ett synnerligen effektivt påtryckningsmedel vid indrivandet av fordran hos en tredskande gäldenär är ställt utom allt tvivel. Huruvida ett dylikt på den personliga friheten inriktat påtryckningsmedel i ett skuldförhållande står i full överensstämmelse med vår allmänna rättsuppfattning, torde emellertid enligt förbundets mening kunna ifrågasättas och detta gäller även om själva skuldförhållandet har sin uppkomst i underlåtenhet att efter förmåga fullgöra förpliktelser, vilka i det allmänna rättsmedvetandet framstår som moraliskt självskrivna. Ett upphävande av bestämmelserna om arbetsföreläggande kan förutsättas komma att menligt påverka möjligheterna för det allmänna att indriva sina fordringar i anledning av utgivna bidragsförskott och socialhjälpbidrag och detta i en utsträckning som ej helt låter sig bedöma med utgångspunkt från vare sig antalet meddelade beslut om arbetsföreläggande eller antalet intagningar på arbetshem. Det oaktat vill förbundet inte motsätta sig att arbetsföreläggandet avskaffas.

Svenska stadsförbundet erinrar om att förbundet redan i yttrande över betänkandet angående administrativa frihetsberövanden ifrågasatt huruvida systemet med intagning på arbetshem överhuvudtaget förtjänade att bibehållas. I annat sammanhang har förbundet uttalat den förhoppningen att

socialvårdsorganen skulle finna effektiva medel att komma till rätta med försummad försörjningsplikt utan att tillgripa dessa tvångsätgärder. Det stöter enligt förbundets mening på stora svårigheter att ens uppskattningsvis bedöma de nu gällande bestämmelsernas förebyggande effekt. Det förefaller dock antagligt, att avskaffandet av arbetsföreläggandet kommer att innebära inte bara en minskning i de frivilligt fullgjorda inbetalningarna för utgående socialhjälp och bidragsförskott samt den del av ådömt eller avtalat underhållsbidrag, som inte täckes genom bidragsförskott, utan även ett ökat krav på dessa hjälpformer i sådana fall, där betalningsskyldigheten hittills fullgjorts i medvetande om de risker för tvångsingripande som föreligger. Enligt förbundets mening utgör emellertid inte nu angivna förhållanden något godtagbart skäl för att bibehålla arbetsföreläggandet som påtryckningsmedel. De kommuner, som sedan en längre tid tillämpat en sträng återhållsamhet vid utnyttjande av möjligheten till arbetsföreläggande, har inte heller givit uttryck för att en ökad betalningsovillighet uppträtt. Även om garantier skapas för ett ur rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande förfarande, skulle för de enstaka intagningarna alla övriga invändningar mot arbetsföreläggandet kvarstå. Enligt *socialnämnden i Malmö* kan man ifrågasätta, om inte arbetsföreläggandet i första hand drabbar dem som är helt oskyldiga till den iråkade betalningssituationen. Friköpande från ett arbetsföreläggande kan, säger nämnden, ske med bistånd från någon anhörig, varigenom samhället övervältrar sitt sociala ansvar på helt ovidkommande personer. Likaså kan hot om tvångsingripande spoliera en familjs sammanhållning och ekonomi, i den mån familjeförsörjaren är belastad med försörjningsplikt enligt tidigare åtaganden. *Barnavårdsnämnden i Bollnäs* anser, att frågan om den försumliges betalningsskyldighet till enskild, stat och kommun bör kunna lösas på ett humanare och effektivare sätt än genom hot eller genom intagning på arbetshem. Nuvarande bestämmelser är enligt nämndens uppfattning en speciallagstiftning för fattiga. Full betalning för skuld till underhållsberättigad eller till samhället medför ju ovillkorligen att frihetsinskränkande åtgärder avbrytes. *Social- och barnavårdsnämnderna i Överluleå* anför, att arbetsföreläggandet otvivelaktigt varit ett påtryckningsmedel mot den försumlige försörjaren att fullgöra honom åvilande försörjningsplikt. Genom att följa de olika besluten om arbetsförelägganden kan man emellertid utläsa, att påtryckningsmedlet endast haft en temporär verkan och att en återgång till försumlighet i betalningen inträtt. Arbetsföreläggandeinstitutet har därför inte verksamt bidragit till en försumlig försörjares tillrättaförande på längre sikt och de små belopp, som åtminstone för kommunens del kunnat utkrävas av försörjarna genom detta förfarande, synes sakna större ekonomisk betydelse. Viktigare är då, att bidragsmyndigheterna — såväl statliga som kommunala — visar större tolerans mot en försumlig försörjare och större förståelse för de försök, som från nämndernas sida göres för att genom hjälpande och stödjande åtgärder tillrätta-

föra en försumlig försörjare så, att han för framtiden kan förbättra sin betalningsförmåga och bli en god försörjare, även om detta under en övergångsperiod skulle medföra ytterligare kostnader i form av förskottade försörjningsbidrag.

Förslaget att avskaffa arbetsföreläggandet av styrkes av *länsstyrelserna i Stockholms, Göteborgs- och Bohus, Värmlands samt Norrbottens län, familjerättskommittén* samt omkring halva antalet av de *kommunala organ* som avgivit yttranden.

I princip säger sig *länsstyrelsen i Värmlands län* kunna godta de skäl och överväganden, som utredningsmannen lagt till grund för sitt förslag om att avskaffa arbetsföreläggandet. Länsstyrelsen anser det dock omöjligt att bortse från de praktiska konsekvenser, som ett sådant slopande skulle få då det gäller att komma till rätta med de försumliga försörjare, vilka av tredska underlåter att fullgöra sina lagliga förpliktelser. Framför allt barnavårdsnämnderna torde i dagens läge ha betydande svårigheter i detta hänseende. En indrivning utförd med »maximal effekt» skulle kanske kunna lösa de föreliggande problemen utan tillgång till arbetsföreläggandets avskräckande verkan. Att avhända de berörda sociala nämnderna denna möjlighet till påtryckning, innan resultatet av en intensiv indrivningsverksamhet kan avläsas, synes dock inte tillrådligt. Här krävs i första hand en väsentlig utbyggnad av både de kommunala och de statliga resurserna på indrivningens område. Även *barnavårdsnämnden i Malmö* delar i princip de synpunkter utredningsmannen anfört till stöd för ett upphävande av bestämmelserna om arbetsföreläggande. Det kan sålunda enligt nämndens förmenande med fog ifrågasättas, huruvida ett tvångsmedel, innebärande frihetsberövande, enligt modern uppfattning skall vara att tillgå för bevakande av fiskaliska intressen. Det finns en hel del skadeståndsfordringar av minst lika behjärtansvärd natur som underhållsbidraget, för vilkas uttagande ingenting annat står till buds än vanliga exekutiva åtgärder. **Nämnden vill dock framhålla** att det bland de försumliga försörjarna finns ett icke ringa antal, som inte kan betecknas vare sig som mentalt sjuka eller socialt missanpassade och vilka år efter år genom olika åtgärder målmedvetet undandrar sig underhållsplikten. Med hänsyn till dessa vill nämnden klart redovisa sina farhågor för att avskaffa arbetsföreläggandet utan att sätta något annat i stället. Eftersom lagstiftningen i våra nordiska grannländer innehåller bestämmelser av motsvarande innebörd, borde frågan dessutom göras till föremål för internordiska överläggningar för ernående av om möjligt likartade bestämmelser.

Kommunernas ökade vårdresurser tages av *stadsfullmäktige i Linköping* till utgångspunkt för följande resonemang. I samarbete med arbetsmarknadsmyndigheter och landsting ökar möjligheterna till placering vid träningsverkstäder och skyddade verkstäder. Genom anlitande av psykiatrisk

och socialmedicinsk expertis inom socialbyråerna ökar möjligheterna till snabb och riktig diagnostisering och behandling av socialvårdens klienter. Allt detta innebär att arbetsföreläggandet utgör ett extraordinärt medel i verksamheten och endast det yttersta ledet i en rad av samhällsåtgärder. Detta sista led skall vara ägnat att bringa en underhållspliktig till insikt om hans skyldighet att fullgöra vad på honom ankommer för att tillgodose sina anhörigas levnadsbehov. Stadsfullmäktige anser, att många underhållsskyldiga är medvetna om risken av ett frihetsberövande och att de ofta endast på grund härav fullgör sina skyldigheter. Lagstiftningen om arbetsföreläggande är därför alltfört nödvändig ur allmänpreventiv synpunkt. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att arbetsföreläggandet ur vårdsynpunkt medfört fördelen av viss läkarkontroll av den intagne samt hans inpassning i ordnade förhållanden.

Arbetsföreläggandets roll för att inskräpa den familjerättsliga underhållsskyldigheten är för flera remissorgan huvudgrunden för avstyrkandet. Enligt *länsstyrelsen i Stockholms län* måste det vara av synnerlig vikt att det elementära moraliska och juridiska kravet på föräldrar att vårda och underhålla sina barn hålles levande. För att detta skall ske lär det vara nödvändigt, att samhället förfogar över tillräckligt verkningsfulla medel att tvinga uppenbart försumliga föräldrar att tillbörligen försörja sina barn. Vad nu sagts gäller i princip även en mans fullgörande av underhållsskyldigheten mot sin hustru. På sätt utredningsmannen själv framhåller har arbetstvånget visat sig vara ett på det hela taget effektivt medel att förmå försumliga försörjare att fullgöra sina plikter. Så länge man ej kan anvisa någon annan form för ingripande mot ifrågavarande försörjningsskyldiga av någorlunda jämförlig verkningsgrad, är det inte tillrådligt att ur lagstiftningen utmönstra institutet arbetsföreläggande. Liknande synpunkter anföres av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*. Det finns, framhåller länsstyrelsen, dessvärre en ganska stor kategori försörjare, vilkas försumlighet att betala underhållsbidrag ingalunda beror på oförmåga till följd av sjukdom, alkoholmissbruk eller grövre mentala defekter. Här avses försörjare med god arbetsförmåga och goda inkomster, som av tredska — kanske i vissa fall grundad på att de anser den dom, varigenom faderskap och underhållsskyldighet påbördats dem, som materiellt oriktig — eller av allmän nonchalans söker komma ifrån sina förpliktelser. För dessa utgör hotet om arbetsföreläggande i många fall den enda faktor, som kan förmå dem att fullgöra sin underhållsskyldighet. Det är enligt länsstyrelsens uppfattning att befara att, om arbetsföreläggandet utmönstras ur lagstiftningen, det sammanlagda belopp som nu trots allt inflyter från de försörjningsskyldiga kommer att väsentligt minska. Vad som utfås genom den betalningsfrämjande effekt, som förefintligheten av institutet arbetsföreläggande utgör, är visserligen svårt att siffermässigt uppskatta. Klart torde vara att kostnaderna för arbetshemmen är blygsamma i jämförelse med antydda belopp.

Länsstyrelsen åberopar, att barnavårdsnämnderna under år 1961 utbetalade sammanlagt ca 53 milj. kr. i bidragsförskott, varav 25 milj. kr. återbetalades. Detta tyder enligt länsstyrelsen på att i ett stort antal fall underlåtenheten att betala inte berott på oförmåga. Länsstyrelsen anför vidare, att arbetet med indrivningen av utbetalade bidragsförskott redan nu är mycket arbetskrävande och kostsamt för samhället och att fråga är om stat och kommun bör ta på sig ytterligare arbete och kostnader i detta avseende.

Även *familjerättskommittén* framhåller betydelsen av att den familjerättsliga underhållsskyldigheten mot make och barn fullgöres. Indrivningen av oguldna underhållsbidrag bör därför vara så effektiv som möjligt. Efter förslag av lagberedningen har nyligen i detta syfte genomförts vissa lagändringar, vilka medger ökade möjligheter till utmätning och införsel för uttagande av underhållsbidrag. Där förutsättningar saknas för indrivning av underhållsbidrag genom utmätning eller införsel återstår som sista tvångsmedel arbetsföreläggande. Kommittén känner sig inte övertygad om att man kan avhända sig detta tvångsmedel. Exempel finns, att enbart hotet om arbetsföreläggande medfört att en underhållsskyldig erlagt underhållsbidrag som stått ute för lång tid. Det kan nämnas, att motsvarande tvångsmedel i Danmark visat sig synnerligen verksamt. Detsamma torde gälla för Finlands del. Utredningsmannen har helt förbigått att jämföra med grannländerna eller pröva vad minskad indrivningseffektivitet betyder ur nordisk synpunkt. Att det danska systemet medfört fördelar för underhållsberättigade i Sverige som har underhållskrav mot någon som vistas i Danmark är känt. Familjerättskommittén kan inte med anledning av föreliggande utredning tillstyrka, att man avhänder sig varje tvångsmedel av den art som här är i fråga. Det är sannolikt fullt riktigt att man ej uppnår någon särskild effekt genom själva anstaltsvistelsen, men hotet med arbetsföreläggande har utan minsta tvekan sin stora betydelse när det gäller ett klientel, som inte hör till det allra sämsta men ändå vill draga sig undan sina skyldigheter om det går. Nämda klientel kan vara ganska stort och det skulle kunna verka stötande, om åtskilliga underhållsskyldiga slinker undan. En sådan företeelse inverkar nedsättande på betalningsmoralen i allmänhet och bör motarbetas. *Socialnämnden i Hälsingborg* finner det också otillfredsställande att försummelse av en så elementär plikt som skyldigheten att sörja för make och barn inte skall kunna leda till ingripande tvångsvis ens när underlåtenheten lett till att samhället måst helt eller delvis i den försumliges ställe fullgöra hans underhållsskyldighet. Särskilt otillfredsställande är detta, när de former av exekution, utmätning och införsel, som kan riktas mot den försumliges egendom och arbetsförtjänst, blir resultatlösa genom hans egna åtgöranden. Med hänsyn härtill anser nämnden att arbetsföreläggandet bör bibehållas som en sista möjlighet att av försumliga försörjare framtinga fullgörandet av underhållsskyldigheten. Liknande synpunkter anföres av *länsstyrelsen i Norrbottens län*, *barnavårdsnämnden i Göteborg*

och *drättselkammaren i Solna*. Enligt drättselkammarens uppfattning finns ett antal ärenden, där den försörjningsskyldige egentligen inte är beredd att frivilligt betala och där inte heller införsel i lön eller utmätning i egendom kan göras, fastän vederbörande uppenbarligen har goda levnadsomständigheter och förmåga att fullgöra sin försörjningsplikt. Försörjningsovilliga av denna typ torde man endast ytterst sällan möta på arbetshemmen; de driver inte saken så till sin spets. Men utan samhällets möjlighet till någon åtgärd bortom indrivning och utmätning torde det bli åtskilliga som framhärda r i att inte betala utan att detta förhållande kan korrigeras. Det står därför klart att det ekonomiska resultatet av arbetsföreläggandena inte kan mätas på det sätt utredningsmannen gör.

De remissorgan, som anser att arbetsföreläggandet bör bibehållas, är överens om att det nuvarande förfarandet vid meddelande av arbetsföreläggande inte ger tillräckliga garantier ur rättssäkerhetssynpunkt utan måste förbättras. Flertalet av dem anvisar en reform efter i huvudsak de riktlinjer som uppdragits av utredningen om administrativa frihetsberövanden. *Familjerättskommittén* framhåller vikten av att våra internationella förpliktelser fullgöres i fråga om kravet på domstolsprövning.

Så gott som samtliga remissorgan har tagit avstånd från tanken på en kriminalisering av försummad underhållsplikt. Utredningsmannens synpunkter godtages allmänt och till stor del anföres samma skäl mot kriminalisering som dem som anförs för avskaffande av arbetsföreläggandet. Från flera håll påpekas, att det måste bli svårt att komma fram till en tillräckligt klar gärningsbeskrivning.

Några kommunala myndigheter uttalar sig emellertid för en ytterligare utredning av frågan om kriminalisering. Enligt *barnavårdsnämnden i Malmö* talar visserligen så starka skäl mot en kriminalisering, att den vägen inte utan tvingande skäl bör beträdas, men om arbetsföreläggandet avskaffas synes dock problemet om kriminalisering böra upptagas till förnyat övervägande. Sistnämnda uppfattning delas av *barnavårdsnämnden i Göteborg* och *stadsfullmäktige i Motala*.

När det gäller frågan vilka andra möjligheter det finns att komma till rätta med de försumliga försörjarna har utredningsmannens synpunkter inte mött någon gensaga under remissbehandlingen. Från många håll understrykes, att sådana åtgärder som utredningsmannen förordar — undersökning och vårdåtgärder av olika slag, yrkesutbildning och arbetsanskaffning, exekutiva åtgärder — inte innebär någon nyhet och att de alltid prövas innan arbetsföreläggande meddelas.

Ett flertal remissorgan diskuterar om åtgärder av nu angiven art är tillfyllest, därest arbetsföreläggandet slopas. Enligt *justitiekanslersämbetet* kan det vara föremål för någon tvekan, huruvida bestämmelserna om arbetsföreläggande bör upphävas utan att man samtidigt tillskapar andra former

för samhällsingripande mot försumliga försörjare. Behovet av ingripande i annan ordning än genom vanliga exekutiva åtgärder har emellertid, fortsätter ämbetet, avsevärt minskat genom utbyggnaden av reglerna om socialhjälp och om förskottering från det allmänna av underhållsbidrag till barn. Särskilda, mot försörjarens person riktade tvångsåtgärder är enligt ämbetets mening inte motiverade enbart av statens och kommunernas intresse att erhålla betalning för fordran på socialhjälp eller bidragsförskott. Med hänsyn härtill finner ämbetet inte tillräckliga skäl föreligga att ersätta arbetsföreläggandeinstitutet med någon ny form för samhällsingripande. I detta sammanhang framhåller ämbetet, att fortsatta åtgärder för att förbättra socialvården, särskilt nykterhetsvården, och mentalsjukvården torde ytterligare minska behovet av särskilda former för samhällsingripande mot försumliga försörjare. *Socialstyrelsen* anser i likhet med utredningsmannen att några andra åtgärder mot försumliga försörjare inte kan anses påkallade ur samhällelig synpunkt. Styrelsen framhåller emellertid att det torde komma att uppstå behov av ökad aktivitet hos barnavårdsnämnderna och socialnämnderna, enär avskaffandet av arbetsföreläggandet otvivelaktigt kan komma att medföra en minskad benägenhet att fullgöra försörjningsplikten.

I flera remissyttranden påtalas behovet av särskilda åtgärder för att förbättra indrivningen hos tredskande försörjare. Bland remissorgan som uttalar sig i denna riktning märkes *Svenska landstingsförbundet*, *Svenska landskommunernas förbund*, *Svenska socialvårdsförbundet*, *socialnämnden i Stockholm* och *barnavårdsnämnden i Hälsingborg*.

Svenska psykiatriska föreningen rekommenderar att de praktiska möjligheterna till indrivning förbättras. Det bör i mindre utsträckning än nu kunna förekomma att den försumlige sticker sig undan. Man bör få bättre resurser att spåra honom. Däremot vill föreningen varna mot ett schablonmässigt utnyttjande av dessa möjligheter. Samtliga samhällsåtgärder för att tillrättaföra en försumlig försörjare bör samordnas. För närvarande händer det då och då att en — formellt helt berättigad — indrivningsåtgärd torpederar en någorlunda gynnsamt fortskridande resocialisering. Här diskuterade klientel är genomsnittligt sämre rustat än ordinära medborgare att förstå bakgrunden till och tolerera motstridighet i åtgärder från skilda samhällsorgan. På liknande sätt yttrar sig *barnavårds- och socialnämnderna i Norrköping*.

Departementschefen

Skyldighet för försumlig försörjare att utföra arbete som förelagts honom av kommunal myndighet har funnits i vårt land sedan lång tid tillbaka och betraktades ursprungligen som ett utflöde av en kommunens husbonderätt över den som försummade sin försörjningsplikt så, att familjen måste erhålla fattigvård. Kommunen kunde göra sig betald för sin fordran på ersättning för den lämnade fattigvården genom att utnyttja försörjarens arbets-

kraft. Den försumlige försörjaren kunde inte mot sin vilja kvarhållas i arbetet, men däremot kunde han dömas till tvångsarbete, om han nekade att utföra av fattigvårdsstyrelsen anvisat arbete. Genom 1918 års fattigvårdslag skärptes bestämmelserna angående arbetsföreläggande så att den försumlige försörjaren kunde tvingas till det arbete, som förelagts honom av fattigvårdsstyrelsen. Landstingen blev skyldiga att hålla särskilda anstalter, arbetshem, i vilka av fattigvårdsstyrelsen förelagt arbete skulle kunna utföras. Möjligheten att i sista hand döma till tvångsarbete i tvångsarbetsanstalt kvarstod. Enligt motiven till fattigvårdslagen var arbetsskyldighetens uppgift inte att skaffa kommunen ersättning för lämnad fattigvård utan att förmå den försörjningspliktige att för framtiden fullgöra sina plikter mot de anhöriga.

Då barnavården bröts ut ur fattigvården år 1924 infördes motsvarande bestämmelser i barnavårdslagen. Samtidigt tillkom den nyheten att barnavårdsnämnd fick befogenhet att meddela arbetsföreläggande även för den som underlät att betala i dom eller avtal fastställt underhållsbidrag till barn. Det var alltså här fråga om underlåtenhet att fullgöra en civilrättslig förpliktelse och något krav på att samhället skulle ha åsamkats kostnader genom försummelsen uppställdes inte.

Reglerna om arbetsföreläggande har i stort sett oförändrade överförts till 1956 års socialhjälpslag och 1960 års barnavårdslag. Enligt nu gällande bestämmelser kan socialnämnd förelägga den arbete i arbetshem som av lättja eller liknöjdhet försummat sin försörjningsplikt mot hustru eller barn under 16 år, så att kommunen måst lämna socialhjälp. Barnavårdsnämnd kan meddela arbetsföreläggande för den som av lastbarhet, vårdslöshet, lättja eller liknöjdhet så försummar sina skyldigheter mot barn under 16 år, att samhällsvård måst beredas barnet, och tillika undandrar sig att fullgöra sin ersättningsskyldighet för vården. Vidare kan arbetsföreläggande av barnavårdsnämnd meddelas den som av lättja eller liknöjdhet underlåter att betala i dom eller avtal fastställt underhållsbidrag till barn under 16 år. Den sistnämnda grunden för arbetsföreläggande är den i praktiken viktigaste, eftersom barnavårdsnämnderna för utgivet bidragsförskott inträder i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den bidragspliktige.

Om den försumlige försörjaren inte frivilligt inställer sig på arbetshemmet eller avviker därifrån, kan polismyndigheten meddela handräckning för hans hämtande. På arbetshemmet skall den som förelagts arbete stanna kvar tills det finns grundad anledning anta att han i fortsättningen skall fullgöra sin försörjningsplikt. Han får dock inte hållas kvar längre tid i oavbruten följd än ett år. Den som missköter sig på arbetshem och inte tar rättelse av varning kan i sista hand dömas till tvångsarbete av länsstyrelsen.

Det är inte tillåtet att överklaga den kommunala nämndens beslut om

arbetsföreläggande. Om den som förelagts arbete inte frivilligt inställer sig på arbetshemmet och nämnden därför begär polishandräckning, prövar polismyndigheten huruvida arbetsföreläggandet var lagligen grundat. Polismyndighetens beslut kan överklagas hos länsstyrelsen och vidare hos regeringsrätten.

Antalet arbetsförelägganden har under senare år sjunkit. Under slutet av 1950-talet meddelades i genomsnitt ca 1 500 arbetsförelägganden om året, det stora flertalet av barnavårdsnämnd. År 1961 meddelade barnavårdsnämnderna sammanlagt 743 förelägganden och motsvarande siffra för år 1962 beräknas preliminärt till 621. De flesta arbetsförelägganden leder aldrig till intagning i arbetshem. I slutet av 1950-talet intogs i genomsnitt omkring 300 personer om året, medan motsvarande siffra för år 1962 var 92. Den 1 november 1963 var antalet intagna på Västergårdens arbetshem — det enda som nu användes — endast 15. Sommaren 1946 företog dåvarande socialläkaren Gunnar Inghe en undersökning av klientelet på arbetshemmen. I stort sett var resultatet av undersökningen att cirka 90 procent av de intagna var i behov av vård i någon form, såsom nykterhetsvård eller mentalsjukvård. Senare iakttagelser angående de på arbetshem intagna har i stort sett bekräftat resultatet av den nämnda klientelundersökningen.

Vid olika tillfällen har ifrågasatts huruvida lagstiftningen om arbetsföreläggande står i överensstämmelse med vissa av Sverige ratificerade konventioner, nämligen dels Internationella arbetsorganisationens konvention nr 29 angående tvångs- eller obligatoriskt arbete, enligt vilken sådant arbete får åläggas endast genom en i judiciell ordning meddelad dom, dels Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, vari det föreskrives att ingen får berövas friheten utan att ha möjlighet att snabbt få sin sak prövad av domstol. Även från andra synpunkter har under senare tid kritiska röster höjts mot institutet arbetsföreläggande. Kritiken har i huvudsak gällt själva förfarandet och dess brister i rättssäkerhetsavseende. Med anledning av en framställning från riksdagens justitieombudsman utfärdade Kungl. Maj:t år 1959 ett cirkulär till social- och barnavårdsnämnderna i riket med föreskrifter om omsorgsfull utredning i olika avseenden, innan arbetsföreläggande meddelas. För barnavårdsnämndernas del innebar vidare bestämmelserna i 1960 års barnavårdsdag skärpta krav på förfarandet i samtliga ärenden, som handlägges av barnavårdsnämnd.

Utredningen om administrativa frihetsberövanden föreslog i sitt år 1960 avgivna betänkande en långtgående omläggning av förfarandet och instansordningen när det gällde administrativa frihetsberövanden, med bland annat inrättande av socialdomstolar. I samma betänkande framlade utredningen förslag till en särskild lag om åtgärder mot försumliga försörjare, avsedd att ersätta socialhjälpslagets och barnavårdsdagens regler i detta ämne. I sina huvuddrag innebar förslaget att de kommunala nämnderna inte vidare

skulle meddela arbetsföreläggande och att beslut om intagning i arbetshem skulle meddelas av socialdomstol. Bestämmelserna om intagning i och utskrivning från arbetshem anslöt sig till motsvarande regler i nykterhetsvårdslagen beträffande allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Betänkandet ledde inte till lagstiftning och förfarandet vid administrativa frihetsberövanden övervägs nu av förvaltningsdomstolskommittén.

Några delade meningar råder inte om att den nuvarande ordningen för ingripanden i administrativ väg mot försumlig försörjare är otillfredsställande. Innan man närmare går in på möjligheterna för ett från rättssäkerhetssynpunkt mera tillfredsställande förfarande, finns det anledning att allvarligt överväga om administrativt frihetsberövande över huvud har någon plats i modern lagstiftning som ett medel för att garantera underhållsskyldighetens fullgörande.

I samband med remissbehandlingen av det betänkande, som avgavs av utredningen om administrativa frihetsberövanden, ställdes från några håll frågan om arbetsförelägandet hade något berättigande i dagens samhälle. Riksdagens justitieombudsman ifrågasatte i en förnyad framställning i ämnet år 1962, huruvida ett så allvarligt ingrepp som ett frihetsberövande i form av intagning på arbetshem borde bibehållas vid försummelse av försörjningsplikt. Den utredning, som samma år tillsattes och vars förslag jag i det föregående redogjort för, fick i uppdrag att undersöka huruvida arbetsförelägandet med därtill anknutna regler alltjämt borde bestå.

Utredningsmannen framhåller i sin promemoria, att samhället i dag på ett helt annat sätt än tidigare sörjer för att familjemedlemmarna inte behöver lida nöd på grund av den försörjningspliktiges försummelse. Han visar även på de allt större möjligheterna att hjälpa de försumliga försörjarna själva till rätta genom t. ex. arbetsvård, nykterhetsvård eller mentalsjukvård. Arbetsförelägandet har, säger utredningsmannen, alltmer kommit att få karaktären av ett påtryckningsmedel mot de försumliga försörjarna för att förmå dem att återgälda stat och kommun deras utlägg, främst i form av bidragsförskott, och denna utveckling strider mot lagstiftarens intentioner. Det är enligt utredningsmannens uppfattning ovärdigt ett rättssamhälle att för indrivning av sina fordringar mot enskilda använda hot om frihetsberövande som påtryckningsmedel. Han föreslår därför att *a r b e t s f ö r e l ä g g a n d e t* avskaffas och förslaget vinner anslutning hos det stora flertalet remissorgan.

Jag kan för egen del instämma i vad utredningsmannen anfört. Det är förståeligt om möjligheten till kännbart ingripande mot försumliga försörjare ansågs oundgängligt i en tid, då samhällets vilja och förmåga att bistå människor i nöd var avsevärt mycket mindre än de nu är och då det verkligen gällde att värna familjens rätt till försörjning. I våra dagar är läget ett helt annat. I betydande omfattning träder samhället i den försörjningspliktiges ställe för att säkra en dräglig tillvaro för familjen. Av sär-

skild betydelse härvidlag är bidragsförskotten. Även för socialhjälpens och den samhälleliga barnavårdens del torde ett i viss mån likartat resonemang kunna föras. Socialpolitiska kommittén har nyligen lagt fram förslag, som innebär en avsevärd höjning av bidragsförskotten samtidigt som förskotten ändrar karaktär och övergår till en grundgaranti för barns försörjning oavsett försörjarens ekonomiska förhållanden. Vetskapen om att lagstiftningen medger särskilda tvångsåtgärder mot den som försummar sin underhållsplikt kan naturligtvis ha den verkan att frivillig betalning kommer till stånd även av underhållsbidrag överstigande de belopp som kan utgå i bidragsförskott. Denna effekt av bestämmelserna är svår att mäta och torde inte påverka den principiella bedömningen av reglerna om arbetsföreläggande. Ett genomförande av socialpolitiska kommitténs förslag kommer att begränsa det antal fall då bidragsförskotten inte täcker det fastställda underhållsbidraget. Med hänsyn till det anförda torde det finnas fog för påståendet att de nuvarande reglerna om åtgärder mot försumliga försörjare inte spelar någon avgörande roll för de underhållsberättigades trygghet i ekonomiskt avseende.

Häremot har invänts att ett borttagande av arbetsföreläggandet kommer att undanskymma den familjerättsliga principen om underhållsskyldighet gentemot make och barn som, samhällets stödåtgärder till trots, alltför måste vara grundläggande. För min del finner jag det starka tvivel underkastat, om de nuvarande åtgärderna mot försumliga försörjare har någon egentlig betydelse för att hos ett ovilligt klientel skapa förståelse för de förpliktelser som familjebanden grundar. Enligt stadgad praxis kan den som förelagts arbete i arbetshem undgå intagning eller uppnå frigivning, om han gör en avbetalning på sin skuld. Det är ett känt faktum att de i allmänhet inte alltför betydande belopp, som härvidlag erfordras, i många fall ställes till den försumlige försörjarens förfogande av andra personer. En lagtillämpning sådan som den nu angivna torde knappast vara ägnad att stödja en moralbildning i anslutning till de familjerättsliga underhållsreglerna.

Tillämpningen av bestämmelserna om arbetsföreläggande leder till att andra försumliga försörjare knappast tages in på arbetshem än sådana som saknar varje möjlighet att driva upp medel för avbetalning på skulden. De på arbetshem intagna utgör ett utpräglat restklientel. Personer tillhörande denna kategori, med markerade svårigheter till anpassning i ett normalt arbetsliv, kan i viss mån sägas vara de för vilka vistelsen på arbetshem är minst ändamålsenlig. Gjorda iakttagelser bekräftar att de intagna i regel är i behov av kroppssjukvård, mentalsjukvård, nykterhetsvård eller annan specialvård. Det riktiga måste vara att söka återföra dessa människor till arbete genom att bereda dem den vård de behöver framför att hålla dem på anstalter av den typ arbetshemmen representerar. Det ligger i sakens natur att vistelsen på arbetshem inte kan tillgodose behovet av medicinsk eller liknande vård, men vistelsen torde inte heller ägna sig särskilt väl som för-

beredelse för en arbetsplacering efter utskrivningen. I arbetsmarknadsorganens arbetsvårdande åtgärder finns numera ett instrument som på långt bättre sätt bör kunna bereda vägen till arbetsmarknaden.

Om således åtgärderna i administrativ väg mot försumliga försörjare kan sägas ha mindre betydelse från de underhållsberättigades synpunkt och vara olämpliga såsom behandling för det fåtal personer, som kan tänkas bli föremål för frihetsberövande, återstår frågan om dessa åtgärders roll som ett led i indrivningen av fordringar. Som förut antytts har arbetsföreläggandet sitt viktigaste användningsområde såsom påtryckningsmedel i samband med kommunernas återkrav av utgivna bidragsförskott. En kommunal myndighet har alltså här möjlighet att för indrivning av kommunens egen fordran utnyttja ett hot om frihetsberövande. Detsamma gäller de övriga fall, i vilka arbetsföreläggande är medgivet, nämligen då kommunerna haft kostnader för socialhjälp eller samhällsvård åt make eller barn till den som avses med föreläggandet.

Det torde stå klart för alla att den nu angivna särställningen för kommunerna knappast kan bibehållas. Den senast av utredningen om administrativa frihetsberövanden förordade ordningen, enligt vilken en statlig myndighet skulle kunna på ansökan av socialnämnd eller barnavårdsnämnd besluta om en försumlig försörjares intagande på arbetshem, lämnar också rum för stor tvekan. På intet annat område förekommer eller ifrågasättes någon möjlighet till frihetsberövande för att ge eftertryck åt indrivningen av fordringar. I fråga om andra civilrättsliga fordringar än krav på underhållsbidrag till barn har man sedan mer än 80 år kunnat undvara detta påtryckningsmedel inom exekutionsförfarandet. Inte heller för de offentligt rättsliga anspråkens del står ett sådant tvångsmedel till förfogande i andra fall än då arbetsföreläggande nu kan tillämpas. Jag finner det för min del svårt att motivera att samhället just på detta område skulle tillerkänna sina fordringsanspråk en dylik förmånsställning i indrivningshänseende. Även om det nuvarande systemet kan ha visat sig effektivt som påtryckningsmedel, är detta inte något tillräckligt skäl för att behålla ett förfarande, vari frihetsberövande ingår, helst som effektiviteten torde vara i hög grad beroende på den från rättssäkerhetssynpunkt icke godtagbara anordningen att de kommunala organen själva utfärdar arbetsföreläggandet.

På grund av det anförda tillstyrker jag utredningsmannens förslag om att de nu gällande bestämmelserna om åtgärder mot försumliga försörjare skall utgå ur lagstiftningen.

Vid övervägandet i vad mån det administrativa frihetsberövandet bör ersättas med ingripande i annan form mot försumliga försörjare har utredningsmannen tagit upp frågan om kriminalisering. Tanken på att göra försummelse av underhållsplikt straffbar enligt svensk lag har vid olika tillfällen dryftats utan att några lagstiftningsåtgärder vidtagits. Även denna gång har kriminaliseringstanken avvisats såväl från utredningsman-

nens som remissorganens sida. De invändningar som kan riktas mot administrativ påföljd för försummelse av underhållsplikt gäller i mycket också för straffrättslig påföljd, och jag anser mig sakna anledning att närmare gå in på kriminaliseringsalternativet.

Därest som jag förordar reglerna i socialhjälp- och barnavårdslagarna angående åtgärder mot försumliga försörjare upphäves utan att ersättas av nya bestämmelser, som medger frihetsinskränkningar, måste samhället givetvis söka tillvarata de andra möjligheter, som kan begagnas för att förmå försumliga försörjare att fullgöra sina förpliktelser. Såsom utredningsmannen framhållit kan rehabiliteringsåtgärder av olika slag — medicinsk vård, nykterhetsvård, arbetsvård m. m. — vara ägnade att återföra en del av de försumliga försörjarna till arbetsmarknaden och därigenom sätta dem i stånd att bättre bidra till de anhörigas försörjning.

De nuvarande särskilda åtgärderna mot försumliga försörjare har som nämnts sin egentliga betydelse som ett led i indrivningsförfarandet. Detta förfarande bygger i första hand på de normala exekutiva åtgärderna utmätning och införsel. Redan nu har Stockholms stads barnavårdsnämnd, som utger omkring 20 procent av samtliga bidragsförskott i riket, kunnat nöja sig med det vanliga utsökningsförfarandet och avstå från att anlita arbetsföreläggande. En omfattande revision av utsökningslagstiftningen förbereds av lagberedningen. Syftet med denna revision är bl. a. att åstadkomma ett effektivare och efter moderna förhållanden bättre anpassat utsökningsväsen. På grundval av förslag från lagberedningen har vid årets riksdag beslutats vissa lagändringar, som medför en förbättrad ställning i utsökningshänseende för familjerättsliga underhållsbidrag. De förändringar av utsökningsväsendets organisation, som torde bli genomförda i samband med polisväsendets förstatligande, kan också väntas verka i riktning mot ett effektivare förfarande.

I överensstämmelse med det anförda har inom socialdepartementet upprättats förslag till lag angående ändring i lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp samt förslag till lag om ändring i barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97), innebärande att bestämmelserna om åtgärder mot försumliga försörjare upphäves fr. o. m. den 1 juli 1964. Efter denna tidpunkt kan ett dessförinnan meddelat arbetsföreläggande inte leda till intagning på arbetshem, och om någon försumlig försörjare skulle vara intagen på sådant hem eller fullgöra tvångsarbete, skall han omedelbart friges.

Av lagförslagen, vilka torde få fogas såsom bilaga¹ till detta protokoll, är förslaget till lag om ändring i barnavårdslagen av den natur att lagrådets utlåtande däröver bör inhämtas.

¹ Bilagan, som är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här utelämnats.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer föredragande departementschefen, att lagrådets yttrande över förenämnda inom socialdepartementet upprättade förslag till *lag om ändring i barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97)* måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Ingemar Lindberg

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 14 januari 1964.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden ROMANUS,
DIGMAN,
NORDSTRÖM,
regeringsrådet HOLMGREN.

Enligt lagrådet den 8 januari 1964 tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 29 november 1963, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över uppriktat förslag till *lag om ändring i barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97)*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av lagbyråchefen Ingrid Hilding.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:

Stig Granqvist

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 januari
1964.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling, lagrådets den 14 januari 1964 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 29 november 1963 remitterade förslaget till *lag om ändring i barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97)*.

Med förmälan att lagrådet lämnat det remitterade lagförslaget utan erinran och med hänvisning i övrigt till vad som anförts i statsrådet den 29 november 1963 vid behandlingen av frågan om åtgärder mot försumliga försörjare hemställer föredraganden, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att

dels antaga ett inom socialdepartementet upprättat förslag till lag angående ändring i lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp,

dels, jämlikt § 87 regeringsformen, antaga förenämnda förslag till lag om ändring i barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97).

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ingemar Lindberg